

د لوړو زده کړو وزارت
د کابل د ښوونې او روزنې پوهنتون
ژبو او ادبیاتو پوهنځی
پښتو خانګه

د حمد لایا په اشعارو کې د مالیت په لحاظ لسیه

څېړونکی: رفیع الله (ستلګزی)

لمریز کال 1385

د لور و زده كړو وزارت
د كابل د ښوونې او روزنې پوهنتون
ژبو او ادبياتو پوهنځی
پښتو خانگه

د حمد پلایا په اشعارو کې د مهربت په لحاظ لاسیه

خپرونکی: رفیع الله (ستانگری)

1385 لمریز کال

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لړ لیک

سرلیکونه	مخکنه
۱- سريزه.....	الف.....
۲- د حميد بابا ژوند لیک.....	۱.....
۳- د حميد مومند سبک.....	۳.....
۴- د حميد مومند د سبک ځانگړنې.....	۶.....
۵- د عبدالحميد مومند شاعري.....	۷.....
۶- په پښتو ادب کې د هندي سبک پلويان شاعران.....	۱۰.....
۷- تشبیه.....	۲۰.....
۸- د تشبیه بنسټونه.....	۲۰.....
۹- د حميد بابا په اشعارو کې د ماهيت په لحاظ تشبیه.....	۲۲.....
۱۰- محسوس تشبیه د محسوس سره.....	۲۲.....
۱۱- محسوس تشبیه د معقول سره.....	۳۱.....
۱۲- معقول تشبیه د معقول سره.....	۳۶.....
۱۳- معقول تشبیه د محسوس سره.....	۴۳.....
۱۴- پایله.....	۴۷.....
۱۵- اخځلیکونه.....	۴۹.....

سرېزه

ژوند زموږ د ژواک د سرشنو يو سپېڅلی کتاب دی او ښه شاعر ددغه کتاب مفسر دی- د شاعر لويه بريا د هغه د پلټنې زور (قوت او انکشاف) دی، هر څوک د ژوند دغه پلټنه نه شي کولای. ښه شاعر د ژوند په پټو او ښکاره ټولو رازونو پوه وي او خپل خيال موږ ته په داسې ښکلې لفظونو کې وړاندې کوي، چې زموږ ټولې پټې ارادې او قوتونه راڅرگند کړي او له ځانه سره مو د ژوند د ښايست په نندارو ودروي، ځکه خو دارنل په شان مفکر په دې وينا گويا شو، چې «شاعري بل څه نه دي د ژوند تفسير دی». پښتو ادب ښه د خپل ژوند د تفسيرولو لپاره ډېر داسې شاعران لري، چې د پښتنو ژوند تفسير کړي او خپل نوم د تاريخ په پاڼو کې ژوندي وساتي.

د پښتو ادب ښه په گلزارولو او ښپرازولو کې ډېرو شاعرانو، ليکوالانو او ... خپله- خپله ونډه تر ډېره ځايه اخيستې ده، د دغې ښکلا او ښپرازتيا څخه د وگړو زړونه خوښ او سترگې روښانه شوي دي، د ښپرازونکو او زرغونونکو له ډلې څخه يو هم حميد مومند دی، راځی، چې په بابا يې ونوموو.

عبدالحميد بابا د پښتو ادب د کلاسيک پېر يو داسې نامتو او نازکخياله څېره ده، چې د نږدې درې سوو کلونو په بهير کې پښتو ادب په ځانگړې ډول په نازکخيالی کې د هغه ساری ونه موند.

د خوشحال خان خټک او عبدالرحمان بابا ترڅنگ عبدالحمید مومند هم ځانته یوه بېله لار وټاکله، چې د هندي ادبي ښوونځي په نامه یادېږي. حمید مومند د پښتو ادب نړۍ یو داسې سپېڅلی غړی دی، چې د ادب په آسمان کې یې یو جلا کهکشان جوړ کړی دی، د حمید شاعري د نظر د خاوندانو په اند د پښتو ادب شهکار دی.

حمید بابا په خپله شاعري کې په ساحرانه ډول د محاورو، اصطلاحاتو، استعارو، تشبېهاتو، کنایو او لفظي رعایاتو په کارولو سره پښتو شاعري د فن معراج ته رسولې ده.

د عبدالحمید مومند په شاعري او کلام کې هغه ټول محاسن، رنگیني او ښکلا شته دي، کوم چې شعر ته د آفاقیت او عالمگریت مقام وربښي او د شعریت پر پلازې کېښوي.

لکه څنګه، چې د حمید بابا کلام د ادبي فنونو او ادبي ښایستونو له در څخه ډک دی، نو ما هم د ده په کلام کې د ماهیت په لحاظ د تشبیه د څرګندولو هڅه کړې ده.

زما دغه لیکنه د حمید بابا ژوندلیک، زده کړه او زېږنځی، د حمید شاعري، د حمید سبک او ښوونځی، د هندي ادبي ښوونځي ځانګړنې او د هندي ادبي ښوونځي پلویان شاعران، د حمید په اشعارو کې د ماهیت په لحاظ تشبیه (له څلورو واړو ډولونو سره)، پایله او اخیلیکونه په خپله لمن کې رانغاړي.

د «پوره یو خدای دی» تر شعار لاندې ستاسو ادیبانو او ادب لوستو څخه هیله کوم، چې خپلې ښوونیزو لارښوونې راڅخه ونه سپموي او

په رغندو لارښوونو مې ولمانځي. نور نو ستاسو او د آرې منځپانگې
تر منځ واټن نه اوږدم او د موضوع لوستلو ته مورابولم.
په مینه او ادب

رفيع الله ستانگزی کابل نوی ښار 25/11/1385

الف

د حميد بابا ژوند ليک

کابو دوه نيمې پيړۍ پخوا د پېښور کوهات سړک او بارې رود پر
بنۍ غاړه پراته کلي ماشو گگر (ماشو) کې په يوه ډېر غريب چاپيريال کې
د عبدالحميد ماشو خېل په نوم يوه شاعر ژوند کاوه، چې په ژوند کې يې
د پرو لږو وگړو د احوال خبر واخيست، خو د پښتنو د تلپاتې دود او
د ستور سره سم وروسته له مړينې ډېر وستايل شو، چا د پښتو ژبې بېدل،
چا د پښتو ژبې سعدي او چا دوېښته چوونکي (موشگاف) لقب ورکړ.

د ده د پلار او يا دا چې د چا زوی دی و تر اوسه پورې کوم باوري او
دقناعت وړ ماخذ هم نه شته، چې بشپړ مالومات په کې وي، خو د
اوسمهالو (معاصرو) ليکوالانو له دلې څخه يوه نوماند (مشهور) ليکوال
محمد اصف صميم يې د پلار نوم عبدالحق بنودلی دی. (۱)

د زوکړې ريښتيني نېټه يې نه ده څرگنده، اما داسې گومان کيږي،
چې د يوولسمې يونيزې (هجري) پيړۍ په اواخرو کې به زوکړی وي. (۲)
د پښتو ادب څېړونکو دده په ديوان کې ځينې تاريخي پېښو ته د څنگزنو
(اشارو) له امله د ده د زوی کړې نېټه په خپل خپل تحليل بنودلې ده،
پوهاند حبيبي وايي، چې په (۱۱۰۰) ه ق کال زېږېدلی دی، همدغه نظر
رښتین صاحب او الفت صاحب هم تاييد کړی، خو بېنوا صاحب بيا د
(۱۰۷۵) ه ق بنودلې ده، ډاکتر انوارالحق په درومرجان کې (۱۰۷۵ –
۱۰۸۰) ترمنځ بنوولې ده، همېش خليل د ورکې خزانې په لومړي ټوک کې

۱- محمد آصف صميم: «د پښتو ادب تاريخ په وروستي چاپ کې د يوې نوې خبرې رڼاوی»، کابل: څولۍ مجله، لومړی
کال، دوهمه گڼه، ۴۱ مخ.

۲- زلمی هېواد مل، د پښتو ادبياتو تاريخ، پېښور: دانش خپرندويه ټولنه، ۱۳۷۹ کال، (۲۱۵) مخ.

د حميد بابا د زوكړې نېټه (۱۰۸۳) هـ ق گنلې وه، خو داسې ښكاري، چې د اورنگزېب د پاچاهۍ پر مهال يې د شعر هنگامه گرمه وه، لكه چې وايي: په قوت د يار د در دگدايي.

د اورنگ پادشاه تر تخت لاندې مواس شوم
سره له دې يې هم د اورنگزيب عالمگير مړينې (۱۱۱۸ - ۱۰۶۸) ته
هم په يوه بيت كې دا ډول څنگزنه (اشاره) كړې ده.
خه به شور نه وي د هند په ميخانه كې

چې اورنگ څخه د حكم جام نسكور شو

څوك چې دغه مهال د شعر ويلو داسې قريحه ولري، چې مهم ټولنيز او سياسي حالات په خپل شعر كې رانغاړي، هغه به د ژوندانه د څلي په نيمايي او يا هم د ژوند پوخوالي ته رسېدلی وي، نو په همدغه لاسوند (دليل) د حميد د زوكړې نېټه مور د دېوان د داخلي شواهدو پر بنسټ تر (۱۰۸۰) هـ ق راپه دېخوا اټكل كولاى شو.

د بابا په باب دېرى پوهان، ليكوالان او څېړونكي په يوه خوله دي او وايي، چې مومند دى خو قوم يې ماشوخېل دى، چې د مومندو يوه پښه گنله كيږي؛ لكه چې وايي:

د مومندو جوهر خانې لره دې راشي

كه څوك غواړي ښه لعلونه يمني

د حميد بابا د دېوان او نورو اثارو څخه دا جوتيري، چې عبدالحميد د خپل مهال مروجو علوم لوستي ؤ او په خپل وخت كې په

ملا عبدالحمید نوماند (مشهور) ؤ، دا خبره، چې دی ملا ؤ د ده د ځینو آثارو د خطي نسخو په پای کې لیدل کیږي. (۱^۲)

په پارسي، عربي او حتا د هندي ژبې په ځینو لهجو پوهېده. همدا ډول د حمید بابا د مړینې او مزار په باب کورني او بهرني خپرونکي او لیکوالان تر (۱۳۳۸ لمريز - ۱۹۵۹ زېږدیز) پورې په دې اند وو، چې گنې حمید مومند تر (۱۱۴۵) ه ق پورې ژوندی ؤ او یا د بلومهارت پر ژبه په همدغه کال مړ دی، خو د حمید بابا د شرعة الاسلام په پیدا کېدو سره دغه گروهه (عقیده) واوښته او تر (۱۱۴۸) پورې یې ژوند یقیني شو، بنایي تر (۱۱۵۰) پورې ژوندی وي او دا چې د مړینې جوته نېټه یې نه ده خرگنده، خو دا ښکاره ده، چې مزار یې د ماشوگگر په هغه لویه هدیره کې دی، چې د کلي ترڅنګ د خوړ پورې غاړې سوېل ده دې ته پرته ده. (۲)

^۲- زلمی هېواد مل، د پښتو ادبیاتو تاریخ، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۷۹ کال، (۲۱۵) مخ.
۲- محمد آصف صمیم، د حمید مومند کلیات، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۳ کال، دریم مخ.

د عبدالحميد مومند سبک:

د خوشحال تنگ او غيرت به خان سره کړم
د اېمل نه به د تـورې وهل زده کړم
د رحمان په هديره به دعا وکړم
د حميد غزل به خان ته وظيفه کړم

تر خوشحال خان او رحمان بابا وروسته پښتو ادب ته څښتن تعالی يو داسې شاعر ورکړ، چې مبتکره او نوښتگره قريحه يې درلوده، نه يې غوښتل چې د بل چا پيروي وکړي، بلکې په خپله يې يو نوی سبک جوړ کړ او نور خلک يې خپلې پيروي ته راوبلل. په خپل قوي تخيل او فکري استعداد يې د پښتو ژبې په شاعرانه نړۍ او شاعرۍ کې داسې سبک ايجاد کړ، چې په هغه کې د ادبي فنونو ښکلي صنعتونه، لوړ خيالونه، په نادره تشبه گانو، استعارو، کنایو او شعري تلازماتو کې دښکلو، لطيفوو جملاتو او اصطلاحاتو په واسطه راوړل شوي دي، که څه هم د حميد سبک د کلماتو او جملاتو له مخې مغلق او پېچلی دی او هم د رحمان بابا د سبک سادگي او د خوشحال خان د سبک ارتوالی نه لري، خو سره له دې اغراقه هم دا سبک دومره خوږ دی، چې لوستونکي که څه هم د رحمان بابا او خوشحال خان د سبکونو متخصص وي، چې د حميد اشعار ولولي، هغه ترې هېروي.

د پښتو څېړونکو او سبکپوهانو د عبدالحميد مومند سبک د پښتو هندي سبک بللی، ځکه، چې د هندي ادبي ښوونځي ټولې ځانگړنې او نښې د ده په اشعارو کې ځليږي.

د هندي ادبي بنوونځي او دهندي سبک خبره مو مطرح کړه، نو ښه به دا وي، چې په سبک او مکتب لنډه او غغلنده رڼا واچوو:

سبک : ويلونه، طرز، دود، دافادې دود، ويلې شوی فلز په قالب کې اچول، کلمې او ويیونه په ښکلي ډول پييل، اوډل او هم ديوه ليکوال د افادې طرز ته سبک وايي.

مکتب: بنوونځی، لوستون، ليکځی او هغه ځای، چې ليک او لوست په کې کيږي. (۱۳)

اوس به د سبک او مکتب تر منځ توپير ته راشو او د دغو دواړو توپيرونه به په گوته کړو:

سبک د مکتب په پرتله کوچنی، غونډ دی او مکتب ټول، لوی او عام دی. سبک يوه ټاکلې تاريخي دوره ښکاروي او ديوه ليکوال د اثارو د ځانگړنو ټولگه ده، خو مکتب يا بنوونځی بيا پراخه او غورډلې دوره ځلوي او ددېرو ليکوالانو د اثارو د ځانگړنو ټولگه ده. يانې په لنډ ډول ويلی شو، چې: سبک د ځانگړتيا او مکتب د ټوليزوالي نوم دی.

³- محمد آصف صميم، د عبدالحميد مومند کلیات، پېښور: دانش خپرندويه ټولنه، ۱۳۸۳ کال، يوولسم مخ.

د عبدالحمید مومند د سبک ځانگړنې

- ۱- د دې ښوونځي د شاعرانو په کلام کې ډېرښت (افراط) او کمښت (تفريط) ډېر لیدل کېږي.
- ۲- د حمید د سبک اشعار د یو ځانگړي آهنگ او غاړې (لحن) لرونکي دي.
- ۳- د ادبي صنایعو (ښکلاوو) په پاللو کې دا سبک ډېر غني او پیاوړی دی.
- ۴- اغراق او مبالغه د حمید بابا د سبک له ځانگړنو څخه ده.
- ۵- اېجاز او لنډون یې بله ځانگړنه ده، چې په لږو ښایسته الفاظو کې ډېر څه بیانوي.
- ۶- د ځانگړو او دقیقو تشبېهاتو او استعارو فن په دې اشعارو کې په ځانگړې توگه خپل ځان ښکاره کوي.
- ۷- دغه سبک د نادر و تشبېهاتو او استعارو په راوړلو سره ډېر پارسي اصطلاحات او کلمات هم په پښتو ژبه کې گډ کړل.
- ۸- نویو مضامینو او تازه فکر موندلو ته په کې ډېره پاملرنه کېږي.
- ۹- د فولکلوري توکیو (متلونو، گڼو، محلي اصطلاحاتو او ...) کارونه په کې ډېر دي.
- ۱۰- د حمید غزلیزه شاعري ډېری د مینې پر چورلیز چورلي او موضوعي تیت او پرکتیا په کې ډېره ترسترگو کېږي.
- ۱۱- د دې ښوونځي ډېری شاعران په لفظي نزاکت، باریکۍ او مضمون پنځونې پسې گرځي او د شعر د دودیزو آرونو څه ډېره پروا نه ساتي.

د عبدالحمید مومند شاعري

د عبدالحمید ماشو خپل د پښتو ادب د کلاسیک پېریو داسې نامتو او نازکخیاله څېره ده، چې د نږدې درې سوو کلونو په بهیر کې پښتو ادب ته په ځانگړي ډول په نازکخیالی کې د هغه ساری ونه موند. لکه څنگه، چې خوشحال خان د پښتو ادب بن لمن ارته او زرغونه کره او د پښتو ژبې پلار شو او رحمان بابا د پښتو ادب بن رنگین کر او د الهام له لارې یې د زړه غوټې پرانیستلې د غیب السان او بابا لقبونه یې خپل کړل، همدارنگه حمید مومند هم د پښتو شاعري د عروج تر بریده ورسوله، د نازکخیالی او مضمون افرینې په ډگر کې د استادۍ تر پولې لار، نو ځکه ورته د وپښته چوونکي (موشگاف) لقب ورکړ شوی دی.

حمید بابا د منظره کشۍ یو ماهر استاد ښکاري، هغه دیو ماهر انځورگر په څېر د الفاظو په ذریعه د حسن د اجزاوو ښکلي ښکلي انځورونه کښلي دي. د حمید بابا داغ، داغ زړگی د هغه د تخیل او دهغه په زړه پورې انداز د هغه غزل ته د معراج وزر ورکوي، دی د نازکخیالی د کاروان سالار دی. (۱۴) عبدالحمید مومند د پښتو ژبې داسې شاعر دی، چې اشعار یې په ځانگړې توگه د شکل د پوځوالي له کبله معمولاً د پښتو ژبې د کلاسیکو شعرونو د بېلگو په توگه راوړل کېږي. الفت صاحب د حمید شعر د هغه لباس سره ورته کړی، کوم، چې ډېرې غټې او میډه بڼې ولري، همدا ډول د گلدوزۍ د پښت په کې له ورايه ځلیږي او د هر راز بوټي گلونه په کې شتون ولري.

⁴- صدیق الله رښتین، د حمید بابا دیوان، کابل: ۱۳۲۰ کال، (۵) مخ.

دهمېش خليل په قول حميد بابا خپله شاعري كې په پريوانه ډول د محاورو، اصطلاحاتو، استعارو، تشبېهاتو، كنايو او لفظي رعاياتو په راوړلو سره پښتو شاعري د فن معراج ته رسولې ده. خپلې رنگين بياني، مضمون افريني او نازكخيالي حميد بابا د انفراديت په عالي مقام كې سرفرازه كړې دي او دنورو پخوانيو له پيروي څخه يې بې نيازه كړې دي. حميد بابا آسمان ته د شعر زيني كېښودې او دنازكخيالي او خيالباقي په مټ يې د آسمان ستوري وپيل اودتخيل په زور يې هغو ځايونو ته يون و كړ، چې چرته عقل هم خپله كمزوري نسيي. (۵)

د حميد داشعارو منځپانگه د مينې او عشق هغه حياتي موضوع ده، كوم چې په انساني ژوند كې انكار نه منونكې ده، حميد د يو ريښتيني پاك مين په ډول د خپلې مينې هغه جذبات او احساسات په خپل شعر كې په قوي تخيل او ابداعې هنر ترسيم كړي؛ لكه يو نقاش يا مجسمه جوړونكې، چې خپله ارزو او هيله په نقشه يا مجسمه كې كټ مټ راوړي. دده د ټولو فكري تخيلاتو مآخذ او مرجع دده ټولنه او چاپيريال دي او له هر شي، چې اغېزمن شوي وي، هغه يې هرو مرو په كلام كې انعكاس مومي، د حميد دكلام د خوږوالي امتياز په دې كې دي، له هغه څه څخه، چې دي متاثر شوي دي، دغه تاثير يې په اشعارو كې په ښكلي ادبي انداز او زړه وړونكې بڼه د قلم په ژبه بيان كړي دي.

د مينې سوز او گداز، ريښتيني جذبات او احساسات يې دېر بڼه درك كړي دي، او دهغو تمثيل يې په شعري الفاظو كې په خوږه ژبه كړې دي،

چې د ويلو او اورېدلو سره سپړی ترې خوند اخلي. د حميد شعرونو ته په
کتو سره د ده خپله ادعا په ځای بنکاري او بې ځايه نه ده؛ چې وايي:
اوس د فکر توره واچوه حميده
چې دې نشته په پښتو کې بل حريف

په پښتو ادب کې د هندي سبک پلویان شاعران
څنگه چې حمید بابا په پښتنو شاعرانو کې په لومړي ځل داسې سبک
جوړ کړ، چې د خپلو ځانگړنو له مخې هندي ادبي ښوونځي پورې اړه
لري.

د حمید د وینا دود د ده د مهال شاعرانو او وروسته تر ده نورو
شاعرانو خوښ کړ، چې په همغه لارې ویل پیل کړل، لږ او بر او حتا د
هند په ځمکو کې ډېرو شاعرانو د ده لار نېولې ده او خپل شعري سبکونه
یې د حمید د شاعرۍ په پیروي عیار کړي دي. (۱) چې د پښتو ادب
څېړونکي یې د حمید د سبک پیروان یا لارویان بولي اودا ټول بیا د
هندي ادبي ښوونځي شاگردان بلل کیږي.

په پښتو ادب کې د دغه سبک په پیروي شاعري په پښتونخوا کې
پیل شوه، په هند کې اوسېدونکو ځینو شاعرانو معراج ته ورسوله، په
کندهار کې یې وده وکړه او اغېز یې تر اوسمهالې (معاصرې) دورې پورې
پایښت وموند. (۲۶)

د حمید بابا څخه وروسته د هغوی د مکتب په شاعرانو کې کامگار
ختک، کاظم خان شیدا، حنان بارکزی، بېدل، خانگل خلیل، محمدي
صاحبزاده، احمدي صاحبزاده، میرزا خان انصاري، صمد، عبدالله
محزون، محمد بیاض، ملا محمد اکرم، عبدالله، عبدالغفار بریالی او نور
هم په خپل خپل ځای اهمیت لري. خو کاظم خان شیدا، چې دغه سبک کې
کوم مقام او پورته ځان رسولی د، دهغه له اعترافه سترگې نه شو پټولای
او باید ډېر ډېر وستایل شي، همپس خلیل د حمید او شیدا شاعري د

⁶- زلمی هېوادل، د پښتو ادبیاتو تاریخ، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۷۹ کال، (۲۱۶ او ۲۱۷) مخونه.

بنکلو نازکو ورېنمو د يوې حسيني او بنايسته پنجرې سره، فکر او مقصد يې د حسين مارغه سره ورته کړی، د ده په وينا دحميدد فکر مارغه که له هره اړخه وکتل شي روڼ مالوميرې او دشيدا د زبنتې ډېرې نازکخيالی او ډېرې رنگين بيانی په دغه پنجره کې د شيدا فکري مارغه ت او دحقيقت غوندي نه بنکاري.

کاظم خان شيدا:

د راورتي له قوله کاظم خان شيداد (۱۱۳۵-۱۱۴۰) کلونو ترمنځ د افضل خان په کور کې زېږېدلی دی.

شيدا په ځوانه ځوانۍ کې د مهاجرت څپره پرمخ وخوړه او د هندوستان مهاجر شو او د همدې مهاجرت پر اساس يې په شعر کې سوز او گداز پيدا شو، بنايي کاظم خان شيدا د خپل پښتني چاپيريال څخه دلرې والي او په هند کې د ا وسېدلو له امله د فارسي ادب تر تاثير لاندې- چې په هند کې درباري، دفترې او علمي ژبه وه- راغلي وي، ځکه يې په شعر کې فارسي کلمات دومره ډېر دي، چې کله يې پښتني رنگ بدل کړی دی.

شيدا هندي سبک خپل اوج ته ورساوه او په ټولو ماناوو يې د هندي سبک ځانگړنې خپلې کړې، حتا تردې پورې، چې کله خپل پښتني قالب تر هندي سبک څاروي.

شيدا د دېوان څښتن دی، چې په ديوان کې يې ډېرې غزلي دي، نورې برخې هم شته؛ لکه: بوللې، پنځه ييزې، څلوريزې، دويزې، او نور شعري ډولونه هم د شيدا په دېوان کې تر سترگو کيږي.

د شیدا د شعر شو بیتونه:

دُریده مې کر گریبان سترگې خونبارې

په ما وکړې خپل افتاب د سحر چارې

منور یې لکه لمر زما چشمان کړل

خط دې واړه شعایې و خوشنگارې

شیدا په کال (۱۱۹۴) ه ق کې په رامپور کې مړ دی او په هم هغه ځای کې

خښ شوی دی.

کامگار خان خټک:

کامگار خان خټک د نامدار خان زوی د اشرف خان لمسی دی، د

زېږېدو جوته نېټه یې نه ده څرگنده، خو دومره مالومېږي، چې په (۱۱۶۵)

کال کې مړ دی. په پښتو او فارسي ژبه یې شعرونه ویلي دي، یو

نازکخیاله شاعر دی، د هندي سبک د نورو شاعرانو په څېر یې خپل ټول

ادبي ژوند د خط او خال ستایلوته ځانگړی کړی دی، د شعر دیوان لري،

چې د شعر نمونه یې په دې ډول ده:

له خاطرې مې عشق یوړ تدبیر ورو ورو

دیوانه شوم سزاوار د ځنځیر ورو ورو

صورتگر چې ستا صورت په سترگو ولید

له خجلته یې کر څیرې تصویر ورو ورو

قلندر مومند:

د قلندر د ژوند د تيارو د رنولو لپاره كوم مستند شواهد په لاس كې نه لرو، دومره وايو، چې د سوات اوسېدونكي او د زلمي هېوادميل صاحب په وينا ژوند يې تر (۱۱۵۰) ه ق پورې يقيني بنكاري، د هندي سبك پيرو دى، يو كوچنى بنكلى ديوان لري.

قلندر د پښتو او فارسي ژبې شاعرانو پر خلاف يو معلوم محبوب لري، چې د قلندر محبوب ميرا دى، دى په ميرا باندې عاشق دى او دا هغه سووځونكې او ريښتيني مينه ده، چې د ده له مرگ وروسته يې داستان د فولكلور لمنې ته لويږي. (۷۱)

د قلندر د سوځنده شعري نړۍ د يو شعر څو بيتونه:

چې رايا د يې سپين غاښونه سره لېان كړم
درد او بنكو يې نثار تر گربان كړم
تورې زلفې چې يې ورپخې كړم په زړه كې
توى د او بنكو له چشمانو پرې باران كړم

پير محمد كاكر:

د پښتو په كلاسيكو شاعرانو كې د لوړ مقام څښتن دى، دا چې د چا زوى او د كوم ځاى دى موږ په تياره كې پرېږدي او تر اوسه پورې هيڅ مالومات د دې خوږ ژبي شاعر په اړه نه لرو.

د پير محمد كاكر د اشعارو څخه جوتيږي، چې د حميد د سبك لاروى دى او د مضمون له مخې يې د حميد په تعقيب او پيروى د خط ډېره ستاينه كوي او ډېر ځاى يې د حميد پر مضمون شعر ويلي دي. (۲)

7- عبدالباري جهاني، د مشكو كاروان، كندهار: صحاف نشراتي ارگان، ۱۳۸۳ كال، (۵۷ او ۶۶) مخونه.

لکه دا شعر :

ویمې ماته ستا د غاښو تعریف څه دی

وې ژلی دی په لاله کې چې ویلیږي

او دا یې هم د شعر څو بیتونه د نمونې په ډول:

باریک خط پر کښلي مخ سو د جانان گډه

لور په لور شوه په عسلو مړچکان گډه

پاس پر شونډو یې خال نه دی چې نمایږي

شین مگس دی په چشمه کې د حیوان گډه

محمدي صاحبزاده:

محمدي صاحبزاده د څمکنو د میا عمر زوی دی، په پښتو کې د

ښکلي دیوان څښتن دی او د المستغاث په نامه منظوم پښتو کتاب لري،

د برهان الاصول او مقاصد الفقه په نامه دوه عربي کتابونه یې هم لیدل

شوي او محمدي صاحبزاده په کال (۱۲۲۰) ه ق کې مړ شوی. (۸)

محمدي صاحبزاده خپله ټوله پاملرنه د غزل خواته اړولې ده او د پښتو

ژبې د ادب د دغې اشنا برخې په سینگارولو کې یې خپل ادا کړی دی،

خپل ټول شعرونه یې د جانان د جمال په ستایلو او غماز په غندلو کې

ویلي دي. د شعر بېلگه یې داده:

چې بې تاگرځم په سیل د نوبهار کې

سره لمبه وینم د اور په لاله زار کې

محمدي د یار د مخ آیینې ته گوره

دې سرو اوبو ویشتلې یم په نار کې

⁸- زلمی هېوادل، د پښتو ادبیاتو تاریخ، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۷۹ کال، (۲۲۰) مخ.

شمس الدين كاكړ:

شمس الدين كاكړ لكه څنگه چې ځان د لعل په څېر په اير و كې پټ گڼي
همدا سې د لعل په شان نړۍ ته پټ راغلی دی، ځكه چې د پلار، زېږنځي
او مړينې په اړه يې هېڅ مالومات نه لرو، البته عبدالباري جهاني د
مشكو كاروان په ادبي تذكره كې ليكي دي؛ چې: «د نولسمې پيړۍ په
لومړۍ نيمايي كې يې د كندهار د كلچ آباد په كلي كې ژوند كاوه».^(۱)
لكه چې په خپله وايي:

لكه لعل په اير و كې دې بې قدره

هسې پروت دی شمس الدين په كلچ آباد

شمس الدين د حميد ماشو خپلي ډېره بڼه پيروي كړې ده او حتا په ځينو
ځايونو كې يې نه يوازې د هغه د غزلونو په اقتضاء غزلې ويلي دي؛ بلكې
مضمون يې هم كټ مټ راخيستی دی. (۲) د كلام بېلگه يې په لاندې ډول

:۵د

مايو جام كړ د ساقې له لاسه نوش

لار له سره زما دواړه عقل وهوش

ديار غم به يې فنا لكه حباب كړي

شمس الدين كه له گفتاره سي خاموش

ميرزا حنان باركزی:

حنان باركزی كابو يوه نيمه پيړۍ پخوا په كندهار كې ژوند كړی دی. د
ميرزا حنان باركزي ټول شعرونه د وصال او هجران- خط او خال - حبيب او
رقيب- موضوع جوړوی او دا تنگه موضوع يې په ډېر هنرمندانه ډول په

^۱- عبدالباري جهاني، د مشكو كاروان، كندهار: صحاف نشراتي ارگان، ۱۳۸۴ كال، (۵۴ او ۵۵) مخونه.

بنکلو الفاظو کي ځای کړې ده، چې دی ددې موضوع د بیانولو لپاره ډېر رنگین او بنایسته کلمات او الفاظ لري. حنان ځان د حمید پیرو بولي، کله کله خو د الفاظو او کلماتو په استعمال او کارونه کې د هغه دومره پیروي کوي، چې شکل او متن یې په بشپړه توګه کاپي کوي، هغه تر جیح بند کې یې، چې د حمید په پیروي لیکلی دی، دا پیروي او کاپي په ښه ترا توګه جوتیږي. د شعر بېلګه یې:

د خوبانو خط و خال دی کان د مشکو
څه که کاندې هر سړی ارمان د مشکو
د حنان سینه نو خطو تور سکاره کړه
که سینه ده د حمید دوکان د مشکو

بېدل هشنغري:

د بېدل هشنغري د شعر هنگامه د تېمور شاه دراني (۱۱۸۶-۱۲۰۷) په زمانه کې ګرمه وه. (۱۰)

بېدل یو دردمند شاعر دی، چې په خپلو اشعارو کې یې د سوز او ګداز په ملتیا پښتو ادب ته نوی روح بښلی دی. بېدل د شعر دیوان لري او د حمید بابا د سبک پیرو شاعر دی، چې د حمید د ترکیب بند پیروي یې کړې ده؛ لکه چې وايي:

نن به شپه زما دیار په کوم منزل وي
جلوه ګر به په کوم ځای په کوم برجل وي
خبر نه ورسره به ساد که غل وي
همراهان به یې شیرین او که حنظل وي

¹⁰ - زلمی هېوادمل، د پښتو ادبیاتو تاریخ، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۷۹ کال، (۲۲۰) مخ

عبدالغفار بريالی:

په کال نولس سوه نه اويا کې د مني په شپو ورځو کې د کندهار په هوايي ميدان کې د حاجيانو الوتکه پر مخکه کښېناستله او د خلقي رژيم پوليسو څو تنه حاجيان، مخکې له هغه چې د خپلو خپلوان دی مخ وگوري، د معمول سره سم د عادي پوښتنو او تحقيقاتو په پلمه ورسره بوتلل. په دغه حاجيانو کې چې پوليسو ورسره بوتلل، مولوی عبدالغفار بريالی هم شامل و، چې بيایې چا مخ کې له مرگه مخ او وروسته له مرگه قبر ونه ليد. مولوی عبدالغفار بريالی د کندهار د کلاسيک طرز د شعر د وروستي ځلانده ستوري په حيث د تل لپاره د آسمان څخه پرېوت. مولوي.

عبدالغفار بريالی د کندهار اوسېدونکی او د عمر وروستي لس دولس کاله يې د هلمند ولايت د گرشک په ولسوالۍ کې د ديني علومو په تدريس تېر کړل. په پښتو، فارسي، عربي او اردو ژبو پوهېده. ده خپلې لومړنۍ زده کړې له بېلابېلو مذهبي علماوو څخه کړي او د لوړو مذهبي زده کړو لپاره د هند د ديوبند مدرسې ته ولاړه او له هغه ځايه په ممتازه درجه فارغ شو. عبدالغفار بريالي کابو خپل ټول شعرونه په کلاسيک سبک ليکلي دي او د شعرونو مضمون يې ډېری خط او خال، وصال او هجران، جانان او رقيب جوړوي، خو د همدغو محدودو مضامينو د آفادې لپاره يې په زرهاوو الفاظ او ترکيبات درلودل، که د مرگي څپېرې نه وی وهلی نو هرو مرو به يې د يو کاکړ شاعر په توگه د پيرمحمد کاکړ او شمس الدين کاکړ ادبي تشه ډکه کړې وای.

مولوي عبدالغفار بريالي د پښتو ژبې د نازکخيال او موشکاف شاعر
عبدالحميد ماشوخېل په پيروي د حسن د ستايلو پر ميدان زلفو او خط
ته تر هر څه ډېر متوجه شوی دی او په دې برخه کې يې د کندهار تر ټولو
معاصرو شاعرانو هم د کيفيت له مخې او هم ډېر بيتونه ويلی دي. (۱) ¹¹
د شعر بېلگه يې په لاندې ډول ده:

تورې زلفې دې اوږدې د مخ پر لوري
که هندو پښې غځولي دي قرآن ته
کج گېسو دې پېچاپېچ سره ټوليزي
که فرعون سجده وکړله ځان ته
زاغ د خط دې کړې منگولي په مخه خښې
که شيطان و لاس يې واچوه ايمان ته
بېهوده ترمه عشق په تار د صبر
زمری کله نيسي پزه وپېزوان ته
بريالیه خال که گوبڼه د کړو وروځو
دا کتاب ضرورت نه لري نښان ته

¹¹- عبدالباری جهاني، د مشکو کاروان، کندهار: صحاف نشراتي ارگان، ۱۳۸۴ کال، (۲۱۳) مخ.

د هندي ښوونځي په لار، چې حميد يې مخکښ دی، ډېرو نورو شاعرانو د حميد لار نېولې او تعقيب کړې ده. لکه: ملا محمداکرم حمدالله کاکاخېل، مير عبدالله، صديق اخونزاده، عبيدالله هوتک، عبدالله پوپلزي، ملا رحمت الله، ملا قلندر او ډېر نور.

حميد بابا يو داسې ښوونځی پښتو ادب ته راداخل کړ، چې ډېرو شاعرانو دغه ښوونځی ولوست او د ورتلو تکل يې وروکړ، چې تر ډېره بريده بريالي هم شول، د ټولو راوړل دلته زموږ د موضوع د اوږدوالي سبب گرځي، خو د همدې څو تنو، چې د لنډې بيوگرافي (ژوندليک) سره مو دمخه در وپېژندل بسنه کوو.

که زه د حميد او د هغه د لارويانو بشپړه پيژندنه وکړم، نو کتابونه، کتابونه به ونيسي او زما دا کوچنۍ رساله گوټې به د دوی د ټولو پيژندنو توان په ځان کې ونه ويني. اوس خپلې آرې سکالو (موضوع) ته راگرځم، چې د حميد بابا په اشعارو کې د ماهيت په لحاظ تشبيه ده، دا چې زما موضوع د تشبيه له ډولونو څخه ده، نو لومړی بايد زه تشبيه تاسو ته در وپېژنم او وروسته خپلې آرې سکالو ته وگرځم.

تشبيه

تشبيه په لغت کې ورته والي، يورنگ والي ته وايي او په اصطلاح کې د دوو خيزونو گډو ځانگړتياوو ته تشبيه وايي. ياپه بله وينا: يو څوک، يا يوشی، يو حال، د بل شي، بل چا او يا بل حال سره ورته کول دي، خو په دې شرط، چې د دواړو ترمنځ گډ صفت موجود وي.¹² (۱)

د تشبيه بنسټونه :

تشبيه په پنځو بنسټونو ولاړه ده، چې عبارت دي له :

۱- مشبه ۲- مشبه به ۳- وجه شبه ۴- د تشبيه ادات ۵- د

تشبيه غرض

۱- مشبه : هغه څوک يا شی يا حال دی، چې د بل چا، حال يا بل شي سره ورته شوی وي؛ مشبه بلل کيږي. لکه :

هېڅ مې نه زده محبت که اور دی دا

په اور سوځم په رضا که زور دی دا

په پورته بيت کې محبت مشبه دی او اور مشبه به دی.

۲- مشبه به: هغه څوک يا شی يا حال دی، چې بل څوک يا بل شي يا بل حال د ده سره ورته کړه شوی وي، مشبه بلل کيږي، د بېلگې په ډول:

الهي د محبت سوز او گداز را

په دا اور کې د سهي سمندر ساز را

په پورته بيت کې حميد مومند محبت د اور سره ورته کړی دی، چې محبت مشبه او اور مشبه به دی.

¹²- عبدالرحيم مسلم دوست، خوره ژبه، پېښور: سبا کتابتون، ۴۱ مخ.

۳- د تشبیه وجهه: یو یا خو گډ ستاینومونه (صفتونه) چې د مشبه او مشبه به ترمنځ شتون ولري، د تشبیه وجهه بلل کیږي. لکه دا بیت:

د غنچې په خپر مې زیست په ځیگر خون دی
که هر خو یې لکه گل له ما یکتا

په پورته بیت کې حمید بابا خپل ځان د غنچې سره ورته کړی دی، د ده او غنچې ترمنځ ځیگرخوني د تشبیه وجهه بلل کیږي.

۴- د تشبیه ادات: هغه کلمې یا توري دي، چې د هغو له امله د مشبه او مشبه به ترمنځ تشبیه قایمېږي، دا توري کله وي او کله نه وي. لکه په دې لاندې بیت کې:

آیینې غونډې خوله پته سوال ځواب کړه
مناسب نه دي اشنا ته رسوا عرض

په پورته بیت کې حمید بابا ځان د هندارې (آیینې) سره ورته کړی دی، چې د غونډې کلمه یې د تشبیه په اداتو کې راځي.

۵- د تشبیه غرض: هغه کوم مطلب او مقصد، چې د تشبیه څخه اخیستل کیږي، د تشبیه غرض بلل کیږي.

تشبیه ډېر ډولونه لري لکه: تشبیه د طرفینو دموقیعت په لحاظ، د ابتدال او ندرت په لحاظ، د وجهې شېبې دشته والي او نشتوالي په سبب، د طرفینو د تعادل په لحاظ، تشبیه د طرفینو د بسیط والي او ترکیب په لحاظ، تشبیه د قلب او تفصیل په لحاظ، د تشبیه وپش د اداتو او تورو په لحاظ، او بله هم د ماهیت په لحاظ تشبیه ده، چې زما آره سکالو جوړوي.

د عبدالحمید مومند په اشعارو کې د ماهیت په لحاظ تشبیه:

د ماهیت په لحاظ تشبیه څلور ډولونه لري:

۱- محسوس د محسوس سره:

۲- محسوس د معقول سره:

۳- معقول د معقول سره:

۴- معقول د محسوس سره:

چې هره یوه به په خپل وار سره دحمید داشعارو د بېلگو په ملتیا واضح او تشریح شي.

۱- محسوس د محسوس سره:

هغه تشبیه ده، چې د تشبیه دواړه اړخونه محسوس وي، یانې په پنځو او څرگندو حواسو (چې په عام عرف کې ورته حواس خمسہ وايي)، کتل، بوی کول، اورېدل، شکل او لاس وهلو سره مالومېږي. لکه په لاندې بیت کې:

چې مې نشته همخوابه ښکلې په خواکې

نه دی کور په حقیقت کې گور دی دا

(کلیات- ۶ مخ)

په پورته بیت کې شاعر وايي: چې په څنگ کې مې ښکلې یار نشته، نو دا کور راته گور ده، یانې د هغه په نشتون کې خپل کور راته گور غوندې تیاره او تنگ دی، چې کور مشبه او گور مشبه به ده او د دغو دواړو ترمنځ تنگ والی، تیاره والی، وجهه شبه ده. لکه څنگه چې کور او گور دواړه محسوس دي یانې په پنځه گونو حواسو حس کېږي. چې د ماهیت به لحاظ د محسوس تشبیه د محسوس سره ده.

چې ریبې مې بې صرفې د زړگي ولې
کزې وروځې دي دیار که لور دی دا

(کلیات- ۶ مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا د خپل یار د وروځو څخه سرټکوي او د
عارفانه تجاهل په ډول وایي، چې دا وروځې دي او که لور، چې زما د زړه
ریبې پرې کوي.

دلته یې وروځې د لور سره ورته کړي، لور او وروځې دواړه د حس کېدو
وړ دي او د ورته والي وجهه یې کوږوالي او تېره والي دی، چې د ماهیت
په لحاظ تشبیه محسوس د محسوس سره ده.

په هنر هنر یې زړه راڅخه یووړ
راته شو یار او رویار طوطي مینا

(کلیات- ۹ مخ)

په پورته بیت کې شاعر یار او رویار د طوطي او مینا سره ورته کړي، په
داسې حال کې، چې یار مشبه او طوطي مشبه به همدا ډول رویار، مشبه
او مینا مشبه به ده، چې د ورته والي وجهه یې خوږ ژبېتوب او خوږې
خبرې کول دي.

لکه څنگه، چې د تشبیه دواړه اړخه حس کېدونکي دي، نو د ماهیت په
لحاظ تشبیه محسوس د محسوس سره ده.

وابه نه روم نور مخ د ساده رویو
که د خطاره مې کېږدي په تندي بیا

(کلیات- ۱۰ مخ)

په پورته بیت کې شاعر وایي: چې زه به هېڅکله د پی مخو او/یا بنکلو نه
مخ وانه روم، که څه هم د هغه په بنکلي مخ باندې د خط اړه هم راشي،
زبایي او د بنایست رنایي ورته کمه یا تته هم کړي، زه به همهاغسې ورته
گورم او پایم به پرې. چې په دې بیت کې شاعر خط د اړې سره ورته کړی،
خط، مشبه او اړه مشبه به ده، د ورته والي وجهه یې اوږدوالی، نری والی
او تېزوالی دی، چې د تشبیه دواړه اړخه حس کېدونکي دي او تشبیه
د ماهیت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده.

قناعت مې اشتها کړه هسې صافه
چې اوگره راکوي خوند لکه بنوروا

(کلیات- ۱۱ مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا وایي: چې انسان ته په هر مهال او هر حال
کې قناعت په کار ده، د همدې قناعت له امله به اوگره (چې بې خونده او
بې بها ده) د بنوروا (چې مزه لرونکې ده) خوند راکوي، اکره یې د بنوروا
سره ورته کړې، چې اوگره مشبه او بنوروا مشبه به، لکه د تشبیه توری
دی، چې د تشبیه دواړه اړخونه محسوس دي او تشبیه د ماهیت په لحاظ
محسوس د محسوس سره ده.

د غنچې په څېر مې زیست به ځیگر خون شه
که هر خو یې لکه له ما یکتا

(کلیات- ۱۲ مخ)

په پورته بیت کې شاعر ځان د غنچې په څېر بنودلی دی او وایي: د غنچې
څخه چې گل جدا ده، نو هغه د هجران د ډېر غم له امله خوله پته ده او زما
ژوند هم د (تا) یانې د خپل جانان د هجران له امله ژوند په ځیگر خوني ده،

چې د شاعر او د غنچې ترمنځ د ورته والي وجهه، پټه خوله، هېڅ نه ويل او له ډېره غمه ځيگر خون او سپدل دي، چې دوهم شخص يا خپل جانان (مخاطب) يې د گل سره ورته کړی دی، چې طرفين دواړه محسوس دي، يانې جانان مشبه او گل مشبه به دی او تشبيه د ماهيت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده.

سم قامت دهغه يار راغی په خواکې
که همسا په لاس کې راغله د موسی

(کليات- ۱۳ مخ)

په پورته بيت کې شاعر د خپل اشنا قد او قامت د موسی (ع) له امسا سره ورته کړې ده، او وايي: چې هغه لوړقامته يار مې په خوا کې راشي او ودريري، داسې و انگېرم، چې د موسی (ع) امسا په لاس کې راغله، چې ډېره مبارکه او دنورو کوچنيو مارانو خوړونکې هم وه، په دې بيت کې قد، قامت مشبه محسوس او امسا مشبه به محسوس دي نو تشبيه د ماهيت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده او ددې ترڅنګ د تجاهل العارف يو بنکلی صنعت هم په کې شته دی.

د همزولو مرګ اثر درباندي نه کا
سترګې نه ځپې له کک لکه ملخ

(کليات- ۵۸ مخ)

په پورته بيت کې شاعر هغه سخت زړی انسان د ملخ سره ورته کړی، چې د خپلو همزولو او هېوادوالو په مرګ باندي حتا هېڅ نه بنوريري، نو د (درباندي) مخاطب ضمير مشبه محسوس او ملخ مشبه به محسوس. د تشبيه د ماهيت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده.

په ژړا مې هسې خور په خدا لار شي
لکه پانه د گل ماتې کا باران شوخ

(کلیات- ۶۰ مخ)

دلته شاعر وايي: چې زما په ژړا باندې زما جانان د خدا څخه داسې
خور او په ملا مات شي، لکه: د گل پانه، چې تېز باران ماته کړي او په
شا ماته شي، همغسې زما يار هم زما په ژړا باندې خدا کوي او له خدا
څخه په ملا ماتېږي، د يار خورېدل او په شا ماتېدل مشابه محسوس، د
گل پانه، مشابه به او د ورته والي وجهه يې نری والی دی، چې تشبیه د
ماهیت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده.

پروانه غوندي خوله پته خپسر سيخي
که څوک پيژني د عشق حد و حدود

(کلیات- ۶۵ مخ)

په پورته بیت کې هغه څوک، چې د عشق حد او برید پيژني مشابه،
پروانه یا پتنگ مشابه به او پته خوله سوځېدل يې د ورته والي وجهه ده،
څرنګه، چې مشابه او مشابه به دواړه د حس کېدو وړ دي، نو د ماهیت په
لحاظ تشبیه محسوس د محسوس سره ده.

په راتله د خط پایمال شي حسن هسې
لکه وتري په گلو څوک غویمند

(کلیات- ۶۶ مخ)

په پورته بیت کې شاعر د يار له خط څخه شکوه کوي، چې د يار د مخ
ټوله بنګلا يې تته او کمه کړې ده او د حسن پایمالونکي يې د داسې سړي
سره ورته کړي، چې په گلو باندې غوايي وتري او هغه ټول پایمال کړي او

د هغه چم بنکلا ټوله له منځه یوسي، چې خط مشبه محسوس، غویمند
مشبه به او د ورته والي وجهه یې پایمالول، خرابول دي، چې تشبیه د
ماهیت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده.

چې مې وکړه تجربه دیار په شونډو
شهدو قند دا هومره کله دي لذیذ
دا تروه ترخه بنکنخل د دلبرانو
ترشکرو یو په سله دي لذیذ

(کلیات- ۶۸ مخ)

په پورته بیتونو کې حمید بابا وايي: چې کله مې د یار په شونډې وڅکلې
نو دشهدو او قند خواړه رانه هېر شول، ځکه زما د یار د شونډو خواړه د
شهدو او قندو په پرتله ډېر دي، چې د تشبیه په لحاظ غیر عادي تشبیه
هم ده، او تشبیه دماهیت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده. ځکه
چې، شونډې مشبه محسوس، شهد او قند مشبه به محسوس دي او د
ورته والي وجهه یې خوږ والی، لذت اخیستل دي.

لکه سیل چې رږوي کمر د شگو
نړوي مې هسې مینه وار په وار

(کلیات- ۶۴ مخ)

په پورته بیت کې شاعر وايي: چې کله د شگو په کمره باندي سپل
راشي نو دهغې وړتیا او ځواک نه لري او هغه نړول کیږي او له مینځه
څخه یې وړي، زه هم د یار د مینې په مقابل کې د شگو کمریم، چې د یار
مینه مې نړوي نو په دې لحاظ د شگو کمر مشبه او محسوس دی، همدا
ډول (مې) چې د واحد متکلم لپاره نا خپلواک ضمیر دی مشبه به او

محسوس دی، نرېدل يې د ورته والي وجهه ده، دا چې مشبه او مشبه به دواړه محسوس دي، نو د محسوس تشبیه د محسوس سره ده. همدارنگه د شگو د کمر ترکیب یو اضافي ترکیب دی، چې د اضافت توری (د) له امله منخ ته راغلی او په شگو او کمر کې يې اضافي مؤکده تشبیه منخ ته راوړې ده.

مهرویان کله خپلیږي ټول د چا
تر سپوږمۍ چاپېره کیږي شپول د چا

(کلیات- ۱۹ مخ)

په پورته بیت کې شاعر د ښکلو د بې وفايي څخه شکایت کوي او وايي: څه رنگه چې د سپوږمۍ څخه د چا شپول نه تاویږي، یانې لاس رسی ورته نه لري او لوړه مغروره ولاړه ده، هغه هم د خپل ښایست او رڼا په سبب نو ښکلي او مهرویان هم د سپوږمۍ په څېر دي، چې د چا نه خپلیږي، که هر څو ورته لاس اوږد کړي او عذر او زاری هم ورته وشي هغه د چا نه خپلیږي.

په دې بیت کې مهرویان مشبه محسوس او سپوږمۍ مشبه به محسوس ده او د ورته والي وجهه يې ښایست، سپینوالی، او مغروري ده، چې د ښایست په لحاظ تشبیه محسوس د محسوس سره ده.

هسې ځان گڼه روان له دې جهانه
لکه اوښې د ښو پا په رکاب

(کلیات- ۴۷ مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا نورو وگړو ته نصیحت کوي او ورته وايي، چې ځان تل له دې تلونکې نړۍ څخه تلونکی گڼي، داسې تلونکی لکه

اوبنکه، چې د بنو په څوکو ولاړه وي او د بنو په رکاب باندې يې پښه
ايښې وي، چې ډېر ژر لويږي او يا هم دلوېدو په حالت کې وي. په پورته
بيت کې مخاطب (دوهم وگړی) مشبه محسوس او اوبنکې مشبه به
محسوس دي د ورته والي وجهه يې تلل دي چې د بنایست په لحاظ تشبیه
محسوس د محسوس سره ده. يانې په پورتنی بیت کې د تشبیه طرفین
دواړه محسوس دي.

هسې بې یاره حمید دی
لکه پروت بې اوبو کب

(کلیات- ۳۸ مخ)

په پورته بیت کې شاعر ته ژوندون بې له یاره محال ښکاري او وايي:
لکه څه رنگه چې کب د ژوندي پاتې کېدو له پاره اوبو ته اړتیا لري همدا
ډول زه هم د ژوند کولو او یا د ژوندي پاتې کېدو له پاره خپل یار ته اړتیا
لرم.

په پورتنی بیت کې حمیدبابا ځان د کب سره ورته کړی دی او خپل یار یې
د اوبو سره ورته کړی دی، چې د ورته والي وجهه یې د اوبو او یار په
سبب ژوندي پاتې کېدل دي او ژوند ښل دي که دا دواړه دوی ته نه وي،
نو یو هم له دوی څخه ژوند نه شي کولای، چې شاعر مشبه محسوس او
کب مشبه به محسوس په بله تشبیه کې هم یار مشبه محسوس او اوبه
مشبه به محسوس دي او د بنایست او صنعت په لحاظ تشبیه محسوس د
محسوس سره ده.

هسې ما لري مهجور په وصالت کې
لکه تړی د یوه گوت په ارمان ډوب

(کلیات- ۴۳ مخ)

په پورته بیت کې شاعر د جانان له زورونې څخه سرټکوي او مور ته د خپل جانان د کړولو څخه خبروي، دی وایي: چې ما ته زما جانان په وصل کې هم هجر رابښي، دا په دې مانا چې زه د جانان سره وصل یم او یا هم وصال ته رسېدلې یم، خو په وصل کې مې هم داسې کړوي او د هجر په غم یې اخته کړی یم؛ لکه د یوه گوټ هغه تږی، چې په اوبو کې ډوب وي او دی د یوه گوټ په ارمان پاته وي.

په پورتنی بیت کې شاعر مشبه محسوس او تږی مشبه به محسوس دی او د بنایست په لحاظ تشبیه محسوس د محسوس سره ده.

لگي لا د خط په وخت د یار عتاب سخت

وي د شپې باد وباران سیلی- سیلاب سخت

(کلیات- ۴۷ مخ)

په پورته بیت کې شاعر وایي: کله، چې د یار پرمخ د خط توره لیکه هم راغلي وي، نو هغه مهال هم د یار د مخ جلوه سخته لگېږي؛ لکه چې په توره شپه کې باران، سیلی او سپلاب هم ډېر سخت او دردونکی لگېږي. په پورتنی بیت کې شاعر خط د شپې سره ورته کړی دی، چې خط مشبه محسوس او شپه مشبه به محسوس ده، همدا ډول د ورته والي وجهه یې تور والی دی. څه رنگه، چې د تشبیه دواړه اړخه محسوس دي نو تشبیه هم د صنعت په لحاظ محسوس له محسوس سره ده.

۲- محسوس د معقول سره:

دا هغه ډول تشبیه ته ویل کیږي، چې مشبه محسوس یانې په پنځوگو
حواسو د حس کېدو وړ وي او مشبه به معقول یانې د حس کېدو وړ وي
؛ لکه دا بیت :

دُر و لعل ورکول په ویریا نه شي
بې له ما چې درته پند وایم ویریا

(کلیات-۵مخ)

په پورته بیت کې وایي؛ چې دُر او لعل څوک وړیا او مفت ډول نه
ورکویو بغیر له مانه، چې زه دُر او لعل په وړیا ډول درته وایم، یانې
حمید بابا خپلې خبرې یا خپل پند د دُر او لعل سره ورته کړی، چې د ورته
والي وجهه یې، لوړ قیمت درلودل، با ارزښتوب او نایابي ده، چې د
حمید بابا خبرې او پند مشبه او دُر او لعل مشبه به دی او د بنایست په
لحاظ تشبیه محسوس د معقول سره تشبیه ده.

دوزخي غوندي سل کاله عذابېرم
د خوبانو په یوه گناه خطا

(کلیات-۲۲مخ)

په پورته بیت کې شاعر د خوبانو د ظلم، زور او زیاتي څخه ژاړي او
وایي، چې زه په یوه خطا او وړه گناه باندې داسې عذابېرم؛ لکه دوزخي،
چې په دوزخ کې د ډېرو گناهونو په کړنو سره عذابېږي، ځان یې د دوزخي
سره ورته کړی دی، چې په خپله شاعر مشبه او محسوس دوزخي مشبه
به معقول دی، نو د بنایست په لحاظ د محسوس تشبیه د معقول سره ده.

پرښتې د سپي له بویه بېرته گرځي
باري تا رقیب له ځان سره خمسور کړي

(کلیات- ۲۶ مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا هغه خبره راخیستې ده، چې ویل کیږي،
د چاپه کور کې چې سپی وي د هغه کور ته پرېنټې یاملایکې نه راځي،
دلته خپل یار ته مخاطب دی او یار ته وایي، لکه څنگه، چې پرېنټې
د سپی له بویه څخه تېنسته کوي، نو ته څنگه د رقیب سره هم غاړې او
همنوا یې، شاعر خپل یار د پرېنټې سره ورته کړی، چې یار مشبه
محسوس او پرېنټې مشبه به معقول، چې د ورته والي وجهه یې پاک
لمني، بنایست دی او په دوهمه تشبیه کې سپی مشبه محسوس او رقیب
مشبه به معقول دی نو د صنعت په لحاظ د محسوس تشبیه له معقول سره
۵۵.

فرېنټې د چاپه درد نه وي دردمنې
و خوبانوته حمید پوچه زاري کا

(کلیات- ۳۲ مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا د خپل عذر او زاریو څخه هم نا امیده
شوی او وایي، چې پرېنټې کله هم د چاپه درد نه دردیږي. همداسې
خوبانو هم د خپل مین په درد نه پوهیږي، نو زه هسې بې ځایه خوبانو ته
عذرونه کوم، دلته شاعر خوبان د پرېنټو سره ورته کړي، چې د ورته والي
وجهه یې نازکوالي او بنایست دی، چې خوبان مشبه محسوس، پرېنټې
مشبه به معقول دی، د بنایست په لحاظ تشبیه محسوس د معقول سره
۵۵.

پاک د نفس له مقتضي په محبت کې
یم ولاړ، لکه عاصي په عرصات

(کلیات- ۴۶ مخ)

په پورته بیت کې شاعر وایي، چې د محبت په نړۍ کې دخپل نفس د غوښتنو څخه بلکل پاک یم؛ بلکې عاصي، چې په عرصات یا محشر کې ولاړ وي، نو دلته شاعر ځان (یم) مفرد متکلم ضمیر، مشبه محسوس او عاصي مشبه به معقول ده، نو د بنایست له پلوه محسوس د معقول سره

۵۵

یو حمید له توره خطه شکوه نه کا
دې وبا کې ټول عالم خراب تُراب ډپر

(کلیات- ۷۷ مخ)

په پورتنی بیت کې حمید بابا د خپل یار د خط څخه شکایت کوي او دی وایي، چې د وبا څخه هېڅوک نه دي خلاص او دا لکه یوه عامه بلا په ټول عالم خوره وي او ټول وگړي ځینې شکایت کوي، چې خط مشبه محسوس، وبا مشبه به معقول او د دواړو ترمنځ زخمي کول، تیاره راوستل او مړه کول.... د ورته والي وجهه ده، چې د ادبي فنونو د بنایست په لحاظ تشبیه محسوس د معقول سره ده.

څه گمنامه شوه د خط په هندو بار کې
د خوبانو د بنایست مسلمانې

(کلیات- ۸۷ مخ)

په پورته بیت کې خط د بنایست د ورکوالي سبب ښودل شوی دی، شاعر وایي، چې د خط په تور والي او پیکه توب کې د یار بنایست ورک شوی دی، چې بنایست مشبه محسوس او مسلمانې مشبه به معقول او د

دغو دواړو ترمنځ د ورته والي وجهه پاکوالی او روڼ والی دی، چې د ادبي فنونو له پلوه تشبیه محسوس د معقول سره ده.

زر په زر به ظالم حسن دبتانو
کاندی خدای توره بلا د خط نزوله

(کلیات- ۶۱ مخ)

شاعر د بنکلو د ظلم او ستم څخه سرټکوي، او وایي، چې هر ظالم ته نزول شته یا هم هر کبرجن ته نسکور بدل شته، نو خدای (ج) به هم یوه ورځ د بنایستو په حسن د خط توره بلا نازله کړي او حسن به یې د بنایست له کبره نسکور شي. په پورتنی بیت کې حمید بابا خط د تورې بلا سره ورته کړی، چې خط مشبه محسوس او توره بلا مشبه به معقول او د ورته والي وجهه یې اوږدوالی، توروالی او ... دی، لکه څنگه چې مشبه به په پنځوگونو حواسو نه حس کیږي تشبیه محسوس د معقول سره ده.

چې په تورو سترگو تور رانجه شي پورې
له یوې تورې بلا پاڅي سل نورې

(کلیات- ۶۶ مخ)

په پورته بیت کې شاعر د خپل یار تورې سترگې بلا بللي دي او وایي، چې کله پرې تور رانجه پورې شي یا په تورو رانجو تورې شي، نو دا بلا بیا نورې بلاوې زېږوي او د سړي په زړه منگولې لگوي. حمید بابا تورې سترگې د بلا سره ورته کړي، چې تورې سترگې مشبه محسوس او بلاوې مشبه به معقول دي او همدا رنگه د ورته والي وجهه یې خوړل او ډارول دي. او په دې اساس، چې مشبه حس کیږي او مشبه به په پنځه گونو حواسو نه حس کیږي، نو تشبیه محسوس د معقول سره ده.

خرگنديري په هر چين ستا د جبين كې
د قيامت د عذابونو نښانې

(كليات- ۷۸ مخ)

په پورته بيت كې شاعر، چې د خپل يار په تندي گونځې ويني هغه د ده لپاره داسې سخته تماميري، چې وايي دا قيامت د عذابونو څخه يوه نښه ده او دلته شاعر د يار په جبين باندې چين د عذاب سره ورته كړي دي، چې چين مشبه محسوس او د قيامت عذاب مشبه به معقول، همدا ډول د ورته والي وجهه يې سختي او ستونزمنتوب دي، نو څنگه چې مشبه د حس كېدو وړتيا لري او مشبه به معقول د حس كېدو وړتيا نه لري، نو تشبيه هم محسوس د معقول سره ده.

خداى دې خط ديار له مخه لري لري
په اسلام باندې برمه شه لاس د كفر

(كليات- ۴۳ مخ)

په پورته بيت كې شاعر د يار له خط څخه شكايت كوي او خداى ته په زاريو دي، چې زما ديار د مخ څخه خط لري ساتي، ځكه چې د خط له امله د يار د مخ په روښنايي باندې د كفر توره تياره راځي. حميد بابا په پورتنې بيت كې مخ د اسلام او زلفې د كفر سره ورته كړي دي، چې مخ مشبه محسوس، اسلام مشبه به معقول او زلفې مشبه محسوس، كفر مشبه به معقول دي. د لومړۍ تشبيه ترمنځ ورته والى رڼايي او... ده او د دهمې تشبيې ترمنځ ورته والى توروالى او... دي، چې د فنونو په لحاظ تشبيه محسوس د معقول سره ده.

معقول د معقول سره:

هغه تشبیه ده، چې مشبه او مشبه به دواړه د حس کېدو وړ نه وي یانې
په پنځوگونو حواسو د حس کېدو وړ وي؛ لکه دا بیت :
که ظاهر بڼکلی زېبا لیده شي څه شو
په باطن توره بلا ده دا دنیا

(کلیات- ۳ مخ)

په پورته بیت کې شاعر دنیا په ظاهري ډول د بڼکلی، زېبا سره ورته
شوې، چې په مانوي یا باطني ډول یې د توري بلا سره ورته کړې دی،
یانې حمیدوايي، چې د دنیا په ظاهري بڼایست باندې مه غلطېږه، که په
ظاهر څومره بڼایسته او بڼکلی ده، نو په باطن کې توره بلا ده، چې دنیا
مشبه معقول او بڼکلی زېبا مشبه به معقول او بله تشبیه دنیا مشبه
معقول او توره بلا مشبه به معقول ده، چې د بڼایست په لحاظ تشبیه
معقول د معقول سره ده.

خواه نا خواخ به غم زغمي چې عاشقي کا

په دې ناوې پسې بڼه سرور دی دا

(کلیات- ۶ مخ)

په پورته بیت کې شاعر د عشق سره غم حتمي بڼودلی او وایي، چې که
څوک د عشق په لمن کې ځان غورځوي، غواړي که نه غواړي، په خونبه
وي او که نا خونبه غم به مني او غم به ورڅخه خپل تور ځنځیرونه
تاووي، چې شاعر عشق یا عاشقي د ناوې سره ورته کړې او غم یې د
سرور سره ورته کړې، چې د عشق د کر څخه وروسته همدا سرور یانې غم
یې ثمر دی، چې عاشقي مشبه معقول او ناوې مشبه به محسوس او بله

بې دوهمه تشبیه ده، چې غم مشبه او سرور مشبه به معقول دی، چې د
بنايست په لحاظ د معقول سره ده .

چېرته سيل د صحرا چېرته د بنکلیو
چېرته روغ رمت سړی، چېرته شیدا

(کلیات- ۷ مخ)

په پورته بیت کې شاعر د صحرا سيل کول د روغ رمت سړي سره ورته
کړي او د بنکلیو سيل يې د شیدا سره ورته کړي، چې معقول تشبیه د
معقول سره ده، دلته شاعر وايي، چې کله سړی د صحرا سيل کوي نو
روغ رمت بېرته راشي، خو د بنکلیو سيل سړي څخه زړه وباسي او خپلوي
يې بیا نو سړی روغ نه وي، شیدا کيږي او چې کله سړی بې زړه شي، يانې
خپل واک يې د بل چا سره شي بیا هغه روغ رمت نه پاتې کيږي او شیدا
وي.

د اشنا د هجر هسې سخت ساعت وي
لکه راشي په واته د صورت سا

(کلیات- ۱۳ مخ)

په پورته بیت کې شاعر د اشنا د هجر څخه شکایت کوي او وايي، چې
زما یار زما څخه ځي، نو زما څخه زما ساه هم وځي، دلته شاعران هجران
د ساه وتلو سره ورته کړې ده، چې هجر مشبه د ساه وتل مشبه به او دواړه
اړخه معقول دي، نو د بنايست په لحاظ معقول د معقول سره تشبیه ده.

که په نور وگړي ظلم د مغل دی
خدای غمونه کړل د ستا مغل زما

(کلیات-۱۴مخ)

د شاعر له دې بیت څخه څرگندېږي، چې د شاعر په وخت کې د مغلو ظلمونه په پښتنو باندې وو، چې ده دخپل جانان غمونه یې د مغلو ظلمونو سره ورته کړي دي، نو دلته یو خو د مغلو ظلمونه په خپل وخت کې په خلکو باندې ښودلي او بل یې دخپل جانان د غمونو څخه، چې جانان یې له ده سره کوي، چې غم مشبه معقول او مغل مشبه به معقول دی او د تشبیه وجهه یې کړول، آزارول، او ظلم کول دي، چې د ښایست په لحاظ معقول د معقول سره تشبیه ده.

هسې پټه په مهر قهر کې کا ښکلي
لکه څوک په کفرستان کې دینداری کا

(کلیات-۳۲مخ)

په پورته بیت کې شاعر د ښکلو په قهر کې هم مینه گوري او وایي، چې کله ښکلي په قهر وي او د هغوی په څهره کې مهر یا مینه داسې ښکاري؛ لکه، چې په کفرستان کې څوک دینداری کوي. د ښکلو قهر مشبه معقول او کفرستان مشبه به معقول او همدا ډول مهر مشبه معقول، دینداری مشبه به معقول دی، نو د ښایست په لحاظ معقول د معقول سره تشبیه ده.

د هجران له تاب او تپه الغیث
د دوزخ له اوره ربه الغیث

(کلیات-۵۲مخ)

په پورته بیت کې شاعر د هجران له اوره پناه او ساتنه غواړي او وایي، چې زما ربه له دغه اوره څخه، چې د دوزخ د اور په څېر دی ماته

خلاصون راکړه، شاعر د هجران یا هم د خپل یار څخه د لرې والي حالت د سوځېدو او کړېدو حالت گڼلی دی، چې هجران یې د دوزخ سره ورته کړی دی، هجران مشبه معقول، دوزخ مشبه به معقول او د ورته والي وجهه یې سوځېدل، کړېدل او ازارېدل دي. د بنایست په لحاظ تشبیه معقول د معقول سره ده.

د خاطر د خلیل وپړه مې ترې نه شي
که په بد مې شي غماز لکه نمرود

(کلیات- ۶۵ مخ)

په پورته بیت کې شاعر ځان د پرزور بنودلی دی، چې وایي: که غماز هر څومره زما په بدو هم شي زما د خاطر وپړه ورڅخه نه کیږي، دلته شاعر خاطر د خلیل او غماز د نمرود سره ورته کړی دی.

خاطر مشبه معقول، خلیل مشبه به معقول، غماز مشبه معقول او نمرود مشبه به معقول ده، نو د بنایست په لحاظ دا په تشبیهات معقول دي او د تشبیه دواړه اړخه معقول دي، نو تشبیه معقول د معقول سره ده.

بېلتانه د وصل خیال راڅخه خور کړ
په رمه باندې لپوه شه د موسی گډ

(کلیات- ۶۷ مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا وایي: چې د وصل خیال مې بېلتانه هسې راڅخه یووړ؛ لکه چې په رمه باندې د موسی (ع) لپوه گډ شوی وي، یانې په ډېرو مارانو یا هم د مارانو په رمه باندې، چې د موسی لپوه گډ شو او هغه یې ټول وخورل.

په پورتنی بیت کې یې هجر د زورو مار سره ورته کړی دی، چې د وصل
واړه ماران یې ټول وخورل او زما له ذهن څخه د وصل خیال لار، یانې
داسې هجر دی، چې اوس یې زه د وصل تصور هم نه شم کولای.
بېلتون مشبه معقول، د موسی لپوه مشبه به معقول، او د ورته والي وجهه
یې خوړل او ختمول دي، چې د بنایست په لحاظ تشبیه د معقول له معقول
سره ده.

چې ناصح په ترک د عشق درته څه وایي
و دوزخ ته دې وباسي له جنته

(کلیات- ۵۴ مخ)

شاعر په پورتنی بیت کې عشق د جنت سره ورته کړی او بې عشقه ژوند
یې د دوزخ سره ورته کړی دی، چې عشق مشبه معقول او جنت مشبه به
معقول دی او د بنایست په لحاظ تشبیه معقول د معقول سره ده، ځکه چې
طرفین دواړه په پنځه گونو حواسو نه حس کېږي.
په پورتنی بیت کې شاعر وایي: چې د ناصح په نصیحت مه غولېږی، ځکه
چې بې عشقه ژوندون دوزخ دی او ناصح مو له جنت څخه یانې د عشق له
ژوندانه څخه وباسي.

غېر فکر دوزخي شه په کې سوځي
زړه مې گرم تر سقر دی ستا له درده

(کلیات- ۷۲ مخ)

په پورته بیت کې حمیدبابا د خپل زړه په انگر کې د بل فکر کوزېدل
سخت او ستونزمن گڼي او وایي: چې بې ستا له فکره او درده بل هېڅ په
کې نشته او که په کې پیدا شي نو د دوزخي غونډې به سوځي، چې شاعر

خپل زړه د سقر سره ورته کړی، سقر هغه ځای د دوزخ دی، چې ډېر گرم وي، نو زړه مشبه معقول او سقر مشبه به معقول دی او د تشبیه ورته والی یې ډېر گرم توب او... دی، نو تشبیه هم معقول د معقول سره ده.

په تمام جهان قراره قرارې ده

په حمید د غم مغل راو خاته

(کلیات- ۶۳ مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا د مغلو ظلم او زور کولو ته هم ادبې څنگزنه (اشاره) کړې ده، او وایي، چې په نوره ټوله نړۍ کې کراره کراري ده او یوازې په حمید باندې غم دی، چې حمید بابا غم د مغل سره ورته کړی دی. غم مشبه معقول، مغل مشبه به معقول او د ورته والي وجهه یې آزارول او کړول دي، نو تشبیه د بنایست په لحاظ معقول د معقول سره ده.

چې له تا د وفا طمع کړم پوهېږم

بپهوده ږدم و عنقا و ته دامونه

(کلیات- ۶۲ مخ)

په پورتنی بیت کې شاعر د بنکلو یاد خپل یار څخه چې د (تا) په واسطه یې مخاطب کړی دی د وفا هیله داسې بنودلې ده، لکه عنقا ته، چې بې له گټې دامونه ږدې—عنقا یو داسې خیالي مارغه دی، چې چا تر اوسه پورې نه دی لیدلی، یانې د هغه نیول ناشوني دي، دلته شاعر وفا د عنقا سره او طمع یا هیله یې د دامونو سره ورته کړې ده، چې وفا مشبه معقولو عنقا مشبه به معقول او د ورته والي وجهه یې نه نیول، نه لیدل او... دي، نو د بنایست په لحاظ معقول د معقول سره تشبیه ده، ځکه، چې طرفین دواړه د حس کېدو وړتیا نه لري او دواړه معقول شول.

چېرته لپې لپې اوښکې چېرته صبر
تیمم واهه په غاړه د رود نه شي

(کلیات-۸۳ مخ)

په پورته بیت کې شاعر د مینې د سوزنده نړۍ په گرداب کې صبر کول
ناشونې بللی او نه کېدونکې کار یې بللی دی، لکه چې د رود پر غاړه
تیمم وهل روا نه دي، نو همداسې دي، چې د اوښکو سره صبر نه شي
کېدای. دلته حمید بابا لپې لپې اوښکې د رود سره ورته کړي دي او صبر
یې د تیمم سره ورته کړی دی، چې صبر مشبه معقول او تیمم مشبه به
معقول، لکه څنگه چې مشبه او مشبه به دواړه اړخه سره معقول دي،
تشبیه هم معقول د معقول سره ده.

په پورتنی بیت کې محسوس د محسوس سره تشبیه هم شته، البته هغه په
لومړنۍ تشبیه کې شته.

معقول د محسوس سره:

دا هغه ډول تشبیه ده، چې مشبه یانې هغه شی یا حال چې د بل شي یا حال
سره ورته شوی وي، معقول او مشبه به چې له ده سره کوم بل شی ورته
شوی وي محسوس وي، یانې په عام عرف سره په پنځوگونو حواسو د
حس کېدو وړتیا ولري. لکه دا لاندې بیتونه:

لکه اور چې ایرې لاندې کاندې مړ شي

خاکساری مې هسې ورک کړه رقیب ورو ورو

(کلیات-۴۳ مخ)

په پورته بیت کې شاعر ټولنیزو اړیکو ته هم څنگزنه (اشاره) کړې ده،
چې د خاکساری له امله مور کولای شو، چې هر ډول ننگونه اېل کړو او تر

ټولو غټ د بنمن نابود کړو، نو حميد بابا هم وايي: اور چې د ايروله امله
مړ کيږي او ايرې او لاندې کوي، همدا ډول زما خاکساري رقيب ورو
ورو ورکوي او لري کوي يې، نو خاکساري مشبه معقول، ايرې مشبه به
محسوس او د ورته والي وجهه ورکول او زور دی، همدارنگه په بله
تشبيه کې، رقيب مشبه معقول او اور مشبه به محسوس او د ادبي فنونو
په اصطلاح سره معقول د محسوس سره تشبيه ده، ځکه، چې مشبهات په
پنځه گونو حواسو نه حس کيږي.

په زغملو مې د بدو پښېمان مه کړې
دغه زهر مې دوا کړې زما ربه

(کليات- ۵۶ مخ)

په پورتنې بيت کې حميد بابا ټولني ته مخه کړې او په ټولنه کې د
سېدونکو وگړو د بدو په زغملو ځان پښېمان نه گڼي او خپل رب ته
خواست کوي، چې په همدغه زهر ما لره دوا کړې او زما لپاره يې د ثواب
توبنه وگرځوي.

دلته شاعر بد د زهر و سره ورته کړي، بد مشبه معقول، زهر مشبه به
محسوس او د ورته والي وجهه يې زهيرول، او ازارول دي، چې د ادبي
فنونو په لحاظ معقول د محسوس سره تشبيه ده.

که پرې بڼه ايسم که بد ايسم ناصحه
خدای کړ عشق زما حميد په مخ کې زخه

(کليات- ۶۵ مخ)

په پورته بیت کې شاعر د ناصح له نصیحتونو څخه تنگ راغلی او ورته وایي: چې ښه ښکارم او که بد عشق زما په مخ کې خدای (ج) داسې راخپڅولی؛ لکه زخه، چې پر مخ راختلې وي او لرې کېدونکې نه وي، نو حمید بابا عشق د زخې سره ورته کړی، چې عشق مشبه معقول، زخه مشبه به محسوس او د ورته والي وجهه یې نه لرې کېدل او ... دی، چې د ادبي فنونو په لحاظ تشبیه معقول د محسوس سره ده.

چېرته شیخ چېرته تُندي د عشق حمیده!

چېرته جنګ چېرته بې دله آرتینه

(کلیات- ۶۶ مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا د شیخ سره د عشق تُندي هسې ښودلې؛ لکه: په جنګ کې، چې بې زړه ښځه وي، یانې بې له تېښتې بله لار نه نیسي او شیخ هم همداسې دی، نو شاعر په خپل شعر کې شیخ د بې زړه ښځې سره ورته کړی او عشق یې د جنګ سره ورته کړی دی، چې عشق مشبه معقول، جنګ مشبه به محسوس او د ورته والي وجهه یې مړه کېدل او ... دي. نو څرنګه، چې مشبه به په پنځه گونو حواسو حس کېږي او مشبه نه حس کېږي، نو د ادبي فنونو له پلوه تشبیه معقول د محسوس سره ده.

څوک چې غواړي کامراني په عاشقۍ کې

اشارت کاو لکه وړوکی سپوږمۍ بولي

(کلیات- ۶۹ مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا په عشق کې بریالیتوب ناشونی گڼلی او څوک، چې په عشق کې بریالیتوب، کامراني او کامیابي غواړي داسې

دی، لکه چې وړوکی سپوږمۍ ته اشاره کوي او هغه ځانته رابولي، په دې بیت کې شاعر کامراني د سپوږمۍ د نیولو سره ورته کړې، چې کامراني مشبه معقول او سپوږمۍ مشبه به محسوس ده او د ورته والي وجهه یې، نه نیول کېدل او نه حاصلېدل دي، نو د ادبي فنونو له کبله په دې بیت کې د معقول تشبیه د محسوس سره ده.

په دنیا تپړېده ډېر پکار نه دي
څه ځملي له دې بوډۍ غاړه غړۍ

(کلیات- ۸۹ مخ)

د شاعر د پورتنی بیت څخه جوتیري، چې گواکې شاعر هم یوازې دنیا غوښتل نه خوښوي، ځکه، چې دنیا یې د بوډۍ یا زړې او سپین سرې بنځې سره ورته کړې، چې هغه د چا خبره پښې په گور کې دي، دی وایي، چې دنیا فاني ده او یوه ورځ خو خامخا تلونکې ده او د دې سره دوستي نه ده پکار.

حمید بابا دنیا د بوډۍ سره ورته کړې، چې دنیا مشبه معقول او زړه مشبه به محسوس او د ورته والي وجهه یې ژر فنا کېدل... دي، د ادبي فنونو په لحاظ تشبیه معقول د محسوس سره تشبیه ده.

پایله

که ښه ځیر شو په رښتیا هم هر شاعر او لیکوال د خپل چاپیریال او ټولني محصول دی، د شاعر د ټولو وارداتو او تخیلونو اخځ او مرجع د شاعر ټولنه او چاپیریال جوړوي.

د حمیدبابا دکلام خوږوالی په دې کې دی، چې له هر څه ډېر په حسن مین دی. د حمید د اشعارو مضمون د مینې هغه تلپاتې موضوع جوړوي؛ کوم چې د انسان په ژوند کې حیاتي ارزښت لري. د حمید په کلام کې هنري او ښکلاییزه خوا دومره غښتلې او پیاوړې ده، چې دی یې د پښتو ادب د آسمان لوړو مدارجو ته خپړولی دی. د ده د شاعرۍ غمې که له هر اړخه وکتل شي ځانته رنګ او ځلا لري، چې مینه والو یې د همدې ځانګړنې پر بنسټ د نازکخیالی پر پلاز کښېنولی دی.

د عبدالحمید ماشوخیلي (دیوان، نیرنگ عشق او د شاه او گداه قصه) د هغه د شاعرۍ هغه نادري ټولګې دي، چې تردې مهاله یې د نازکخیالی په ځلېلي بازار کې خپل شان او شوکت سل په سلو کې ساتلی دی.

د خپل ذوق او خوښې پر بنسټ مې د حمید د اشعارو له کان څخه څو لعلونه د (ماهیت په لحاظ تشبیه) په نوم راوکښل او دا تشبیه د څلورو ډولونو (محسوس تشبیه د محسوس سره، محسوس تشبیه د معقول سره، معقول تشبیه د معقول سره او معقول تشبیه د محسوس سره) څخه جوړه شوې ده.

د حميد عشق د مجاز د زینې په واسطه حقیقت ته ځان رسولی دی او دشعرونو کان یې د فني بنایستونو او رنگارنگیو څخه مالا مال دی، چې د حمید د نازک عشق او د هغه په شعرونو کې د فني بنایستونو او رنگارنگیو پلټل او څېړل زما په شان د یوه مبتدي لیکوال لپاره پرته د ستونزې بل څه نه دي، خپله خبره د یوه پوه په وینا راغبرگوم، چې وايي: «څوک چې بې عیبه ملگری لټوي بې ملگری پاتې کیږي».

زما لیکنه به خامخا عیب او نیمگرتیا ولري، ځکه چې انسان تل په خطا او سهوې کې وي، خو دومره ویلای شم، چې بې گتې به هم نه وي البته د هغو وگړو لپاره چې دحمید دشاعری سره اشنا کیږي او د حمید دشاعری په خوند پوهیږي.

په پای کې د خپل لارښود ښوونکي پوهنمل جمشېد (رشیدي) څخه یوه نړۍ مننه کوم، چې ددې پایلیک په لیکلو کې یې راسره پوره مرسته کړې او په ډېره مینه یې د پایلیک لیکلو ته هڅولی يم.

په پښتنه او کلیواله مینه

رفیع الله ستانگزی

کابل نوی ښار

25/11/1385

اخځليکونه

- 1) پنهان، حاجي فضل محمد، ادبي ارمغان، کندهار: هېواد کلتوري ټولنه، ۱۳۸۳ کال.
- 2) حبيبي، عبدالحی، (د پښتو شعرد ډولونو تاريخچه)، کندهار مجله، دريم کال، شپږمه گڼه.
- 3) حميد بابا ديوان، پېښور: څېړنه، سرېزه، اوډون او ويپانگه، د محمد آصف صميم په زيار، دانش خپرندويه ټولنه، ۱۳۸۳ کال.
- 4) حميد مومند د ديوان علمي پروژې، کابل: سمون، سرېزې، څرگندونو او لغتنامې سره، خپرونکې، پښتو ټولنه، گوندي مطبعه، ۱۳۶۳ کال.
- 5) رښتين، صديق الله، د حميد بابا ديوان، کابل: مقدمه او تصحيح، ۱۳۲۰ کال.
- 6) شېرزاد، محمد آقا، ادبي فنون، کابل: مطبعه ۱۳۸۴ کال.
- 7) صميم، محمد آصف، (د پښتو ادب تاريخ وروستي چاپ کې د يوې نوې خبرې رڼاوې)، کابل: ځولۍ مجله، لومړی کال، دوهمه گڼه.
- 8) مسلم دوست، عبدالرحيم، خوره ژبه، پېښور: سبا کتابتون، ۱۳۷۹ کال.
- 9) مجروح يوسفزی، مشتاق، زرکاني، پېښور: تاج پرنټنگ پریس، ۱۹۹۸ کال.

- 10) واجد، عبدالواجد، «هندي ادبي ښوونځي او پښتو ادب»
کابل: کابل مجله، ۱۳۸۱ کال
- 11) واجد، عبدالواجد، «هندي ادبي ښوونځي او پښتو ادب»،
دوهمه برخه»، کابل: کابل مجله، ۱۳۸۱ کال.
- 12) واجد، عبدالواجد، «هندي ادبي ښوونځي او پښتو ادب»،
درېمه برخه»، کابل: کابل مجله، ۱۳۸۱ کال.
- 13) هېواد مل، سرمحقق زلمی، د پښتو ادبياتو تاريخ (لرغونې او
منځنۍ دوره)، پېښور: دانش خپرندويه ټولنه، ۱۳۷۹ کال.

Download From: Aghalibrary.com